

המקור בפרשה: זבחו לאלהיהם (לד טז), נאסור פתם משום יינם (מדרש).

מסביב לשולחן

עורך - הרב שלמה רוזנשטיין

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

משולחן גבוה

הרב מאיר שולביץ

עקרי הענין

עיקרי העניין פת עכו"ם

מין שר התורה רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א

בדין פת עכו"ם

{בפי' מטרה למס' כותים פ"ב אות מט, האריך רבינו להוכיח דבישולי כותים מותרין, ואפי' שגזרו עליהן נדות מעריסותיהן כדי שלא יטמאו הם, לא ראו חכמים להחמיר לענין בישוליהן} ומה שמצינו בפתן שגזרו, כדאי' בפרד"א פל"ח שהחרימו שלא יאכל אדם מישראל פת כותי עד עולם [והביאוהו התוס' בגיטין י א ובחולין ד א] אע"ג דגם גזרת פת עכו"ם היא משום חתנות כדאמרי בשבת ט"ז ב, דווקא בפת ראו להחמיר עליהן, והתוס' בעירובין ל"ו ב ד"ה דתנן כתבו שהחמירו בפתן יותר מיינן.

תדע שהרי כתבו הרמב"ן והר"ן בחידושיהו בחולין י"ג א שהחמירו בפת כותים יותר מבפת גוים, דבפת גוים מותר במקום שאין פלטר ישראל, ובפת כותים אסור אפילו בכה"ג [וכתב שם הרמב"ן והר"ן] דהטעם משום דכותים חששו שלא יטמאו בהן טפי מגוים, וכ"כ תוס' בנדה ל"ב א ל"ה ר"מ דבנות כותים נדות מעריסתן ובנות גוים מבת ג' שנים משום דכותים חשו טפי לטימוע. צ"ל דמכל מקום בתשיליהן לא רצו לגזור כ"כ, ושמא הי' קשה לרוב הצבור לעמוד בזה (עי' רש"י חולין ו א ד"ה וקבלו) אע"ג דלענין פת כ' שם הרמב"ן והר"ן דבגוים קשה טפי לעמוד בהן מבכותים ע"ש ויש לחלק.

וגם גבי מינין אמרי' שם בחולין י"ג א דפתו אסור ועל תבשילו לא הזכיר אסור [ועי' חזו"א י"ד סיב סקכ"ג לענין פתו ושלקו של מחללי שבת וצ"ע].

ובפ"ת י"ד ר"ס קי"ב כתב טעם להתייר פת מומר כיון דבתו מותרת וכן כ' ר"ס קי"ג לענין שלקו, וכאן מבואר דגם בכותי דבתו אסור בישולו מותר, ורק בפת היתה גזרה מיוחדת. וי"ל דשא"ה דהאיסור הוא משום ממזרות ולא משום איסור לא תתחתן, ובזה י"ל דלא גזרו, כמו שלא גזרו על תבשילי ממזרים, אך מין ע"כ חמור מכותי דהא בחולין י"ג ע"א אמרו יינו יי"נ ובכותי יינו מותר קודם שנתקלקלו, [ועי' רש"י סוטה כ"ג א ד"ה כותי גבי קרא ושנה ולא שימש ת"ח שכתב דפתו ויינו אסור, אך אפשר דלא קי"ל כהאי מ"ד שם, ע"ש, וצ"ע].

(פי' מטרה למס' כותים אות מב, ע"ש הרחבה גדולה)

וזוהו הנקרא פת פלטר, ובטעם הדבר כתב הבית יוסף שלפי הטעם שכתב הרשב"א, שפת פלטר הותר כיוון שבאומנותו הוא עסוק ולא חיישין לאיקרובי דעתא, כל שעשה הגוי את הפת על מנת למוכרו לאחרים ולא כדי לאוכלו, אין בו איקרובי דעתא, ואפילו הוא בעל הבית. וכן לחומרא, כל שעשה את הפת לעצמו על מנת לאוכלו, אסור, אפילו הוא פלטר, כיון שיש בזה איקרובי דעתא, ה"ה כבעל הבית. וכן הסכים בדרכי משה (ה) ונפסק ברמ"א. ובבאור הגר"א הביא לזה מקור מהמשנה (חלה ב ז), שאשה שעושה חלה כדי למכור בשוק, צריכה להפריש חלה כנחתום שהוא אחד מארבעים ושמונה, ולא כבעל הבית שהוא אחד מעשרים וארבעה. ומבואר בשולחן ערוך [שם] שאם אינו יכול להשיג פת של ישראל מותר לו לקנות פת של גוי, ומבאר הש"ך שזהו בגלל שפת הוא החיים של האדם ולכן הקילו בו, אמנם דעת הרמ"א שגם במקום שיש פת של ישראל אפשר להקל ולקנות פת עכו"ם דברי הרמ"א שמקורן בבי' לדעת המרדכי וסמ"ק והג"א ומהרא"י ואו"ה ריש כלל מ"ד, אמנם להלכה כתב הערוך השולחן שמנהג האשכנזים גם כן להחמיר כדעת השולחן ערוך ולא לאכול פת עכו"ם במקום שמצוי פת ישראל. [יל"ע בבתי חולים ובתי כלא שיש להם מאפיה פרטית, האם זהו מוגדר כפת בעל הבית או פת פלטר, ויותר נראה דהוי כפת פלטר והיה נראה להביא ראיה לזה מדברי הערך לחם למהריק"ש שכתב שבמקום עבודה של נכרים שנהגו לאפות לחם עבור העובדים, מותר לישראל לאכול את הפת (במקום שנהגו היתר בפת עכו"ם), דמכיון שאופים עבור העובדים ולא אפו זה מלכתחילה עבור הבית, וא"כ מבואר פה הגדרה נוספת דכל האיסור של פת בעה"ב, הוא רק באופן שבשעת העשיה יש צד שימש לבני הבית, אבל אם מלכתחילה עושים זאת בשביל זרים אין בזה שום איסור]. **למעשה**, אמנם היום בזמנינו צריך לדעת, שבפת עכו"ם (פלטר, וכן אפילו בפת של אופה ישראל שאינו שומר תורה ומצוות), יש חששות של תערובת איסור ממש, וכמו למשל שומן של בהמות טמאות, או לפעמים לביצים יש דין בשר-דהם מתרנגולת שנשחטה, וביצים כאלו משובחות לאפיה, וא"כ יהיה אסור לאכול עד שיוודא את כל החומרים שממנו מיוצר הפת הזאת, שהם ללא חששות איסורים. (וכמוכן שבמקום ספק פיקו"ג, שאין לו דבר אחר לאכול בוודאי מותר בכל מקרה).

ד] פת הבאה בכיסנין. ה**תוספות** (ביצה טז ב סוד"ה קמ"ל) כתבו בשם **רבנו יחיאל** לגבי 'ניליי"ש' שכיון שאופים אותם כדרך פת, ואף אם קובע עליהם סעודה מברכים עליהם המוציא, דין פת יש להם. ומבואר מדבריו שפת הבאה בכיסנין כיון שקובעים עליו סעודה, אסור משום פת נכרי. גם הרמ"א **בתורת חטאת** (עה יב) כתב שעוגות הנקראים 'קיכליך' הואיל ויש עליהן תורת לחם ואילו היה קובע סעודה עליהן היה מברך המוציא, דין פת יש להם ואינם אסורים משום בישולי גוים. וכן פסק בהג"ה שם, והסכים לדבריו הרב **פרי חדש** [זי'] ועיין **במנחת יעקב** שעל

א] מקור וטעמי העניין. שמות פרק לד פסוק טז וְלִקְחֶתָּהּ מִבְּנֵיךָ וְזָנֶנּוּ בְנֵיךָ אַחֲרַי אֲלֵהֶיךָ וְהָזָנֹנְ אֶת בְּנֵיךָ אַחֲרַי אֲלֵהֶיךָ: ראה בגמרא שבת י"ז: גזרו על פתן ושמנן משום יינן, ועל יינן משום בנותיהן, ועל בנותיהן משום דבר אחר, כלומר שאם נתיר לו לאכול עמו במסיבה אחת, אח"כ יבוא לשתות יינו ולישא בתו ולעבוד ע"ז, וראה בלבוש שכתב שחכמינו הראשונים ז"ל אסרום עלינו כדי להבדיל אותנו מן העמים בתכלית, כדי שלא נתערב ונרגיל עצמינו עמהם, ועל ידי כן ימשכו הלבבות וקירוב דעתם אלו ויבואו להתחתן עמהם.

ב] גדר ושורש האיסור- חכמי המשנה (עבודה זרה ב ו) גזרו איסור אכילה על פת של נכרי. ובגמרא (שבת יז ב, עבודה זרה לו ב) מבואר שגזירה זו היא אחד משמונה עשר גזירות שגזרו בו ביום שנמנו תלמידי בית שמאי ובית הלל בעליית חנניה בן חזקיה בן גרון. והטעם שגזרו, מבואר בגמרא (עבודה זרה לה ב), שהוא משום חתנות, דהיינו שחששו שאם יבואו לאכול עם הנכרים מלחמם יתקרבו אליהם ויתחתנו בהם, וכ"כ הרמב"ם (מאכלות אסורות יז ט) והשלחן ערוך (יורה דעה קיב א). והנה בגמרא בעבודה זרה (לו ב) מובא שמשום עבודה זרה גזרו בהם. אבל הרמב"ם שם וגם בפירושו המשניות לא העתיק טעם זה, וכן השלחן ערוך השמיטו בעקבותיו. ובפרי תאר למהר"ח בן עטר (ג) כתב דהגמרות לא סתרי אהדדי, אלא כל החשש שיתייחד עם הגויה הוא כדי להתרחק מעבודה זרה שלה, ותמה על הפוסקים למה השמיטוהו, שהרי נפקא מינה לגויים שאינם עובדי עבודה זרה. ועיי"ש שם שביאר את הגמרא באופן אחר ומסיק דעל כל הגויים גזרו. והנה בשו"ע י"ד סי' קי"ב ס"א כתבו אסור חכמים לאכול פת של עממים עובדי כוכבים, ומשמע שרק אם הם עובדי ע"ז אסור, אולם עיין בפרי תואר שם סק"ג שלדינא התקנה היא גם משום שלא יבואו להתחתן איתם וא"כ אף ערבים ישמעלים שאינם עובדי ע"ז אסור פתן. הרמב"ן (לה ב ד"ה עוד ראיתי) כתב שיש מי שרצה לומר שכיון שכל האיסור הוא משום חתנות, האידינא שגם אצל הגויים ע"פ תורתם יש איסור חתנות, אין יותר חשש חתנות והפת מותרת. וכתב הרמב"ן על זה שזו טעות גדולה ואין לסמוך עליה, לפי שכל שלא עמד בית דין אחר וביטל את הגזירה אין לנו יכולת לבטלה, ועוד שגם בדורות הראשונים היה אסור אצלם החיתון. הראב"ד כתב טעם אחר לאיסור, שהוא מפני גיעולי נכרים, כלומר שעושים את הפת בכלים הבלועים מאיסור, ואוסרים הם גם את הפת הנאפית בהם. אבל כל הראשונים דחו טעם זה שאינו נזכר בגמרא. ובשו"ת מים רבים חיו"ד ס"א שהוכיח שחז"ל אסרו פת עכו"ם וגבינה של עכו"ם יותר משאר איסורים של דרבנן, ולכן אין ללמוד היתר בזה מדין שאר איסורים דרבנן.

ג] פת פלטר. הנה בשו"ע יורה דעה סימן קיב סעיף ב' נפסק שיש להקל לגבי פת שהגוי עשה לצורך אחרים,

הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א
ראש הישיבה הגדולה, וראב"ד ירושלים

פת עכו"ם במאפיה בבעלות ישראל

העולם סבורים שאם קונים פת ממאפיה בבעלות יהודי כשר, אבל האמת שאם העכו"ם הוא שאופה, [כרגיל היום] אז גרע, דפת ישראל שאפאו עכו"ם אינו פת עכו"ם אבל דינו כבישול עכו"ם וכמו שיבואר, ואם כן כה"ג מישאל מוגרע גרע. ולדעת המחבר והגר"א יש מקום לצדד שבבעלים יהודי שאסור כבישול עכו"ם, לדידהו לא מקילין בחיתוי ע"י ישראל אלא צריך שדוקא יהודי יכניסו לתנור.

והנה פת של ישראל ואפאו עכו"ם גרע דנקרא בישול עכו"ם וכמבואר בש"ך (ק"ב ס"ק ז'), ואם כן במאפיה של יהודים גרע כשאופין עכו"ם דנקרא בישול עכו"ם, ואף שבפ"מג שם דעתו דמ"מ לכ"ע מועיל חיתוי, מ"מ בתנורים דידן דעתי להחמיר, דהנה לשיטת המחבר והגר"א דבישול עכו"ם לא מועיל היסק התנור פירש הט"ז (ק"ג ס"ק ז') הטעם משום שהיסק תנור לפת צריך מעשה רב להוציא כל הגחלים, ולא דמי לבישול שהוא רק מסיק האור, א"כ בתנור שלנו שהאפיה היא רק ע"י לחיצת כפתור להדליק גז או אלקטרי היא מעשה זוטא לא מועיל להוציא מדין בישול עכו"ם וצריך שישראל דוקא יניחו בתנור, דלמבואר להט"ז אפילו בפת כה"ג להמחבר צריך שהישראל יניחו בתנור (או שידליק התנור אחרי שהניח העכו"ם בתנור), ולכן בעוה"שית אני מחמיר לעצמי לכתחילה ששומר שבת יניח הפת בתוך התנור כדי לצאת דעת המחבר והגר"א דפת ישראל שאפאו עכו"ם כבישול ולדידהו צריך מעשה רבה, אבל בשעת הדחק אפשר לסמוך שגם למחבר לחיצת הכפתור באלקטרי חשוב מעשה רב ומועיל גם למחבר והגר"א. וע"ע בדברינו בח"א סימן תמ"ד שביארנו עוד לבסס הדברים ע"ש.

ולפי זה אם גוי או מחלל שבת בפרהסיא (שאינו תינוק שנשבה) אופין של ישראל ראוי לחוש משום בישול עכו"ם, והעולם אין נזהרים במאפיות בבעלות יהודי להחמיר בפועלים נכרים כבישול נכרים, ולמחבר והגר"א צריך בבישול נכרים מעשה רבה שישראל דוקא יניחו בתנור ולא הגוי, אבל נהגו להקל בקיסם לאש וכדומה כדעת רמ"א, ולמבואר לדעת המחבר והגר"א יש מקום להחמיר אף בפת ישראל שאפאו עכו"ם שניחון ישראל בתנור, שאל"כ זהו בישול עכו"ם ולא מספיק לזה קיסם, וברוב המאפיות הפועלים היום עכו"ם ויש לחשוש שזהו בישול עכו"ם, דאולי למחבר והגר"א לא מועיל מה שישראל חיתה האש, שלדידהו בבישול עכו"ם צריך הישראל להניחו בתנור להוציא מידי בישול עכו"ם.

ויש לי כמה ספיקות בענין חברה בע"מ כשיש ליהודים מניות, מה נחשב פת של ישראל, ונראה דכיון דשורש החומרא הוא משום דהוא גזירה שיכולים לעמוד כשהוא של ישראל, ע"כ תלוי הכל אם יש להם השליטה לצוות בסדרי האפי' וצ"ב.

נמצא למעשה, שאם הבעלים יהודי לא יצאו בזה מידי חשש, וגרע מבעלים גוי שאינו אלא פת עכו"ם שהקילו בזה, לא כן פת יהודי שאפאו עכו"ם חמור ודינו כבישול עכו"ם, ואף שהמנהג בזה להקל במעשה זוטא, אפילו קיסם שהשליך ישראל, מ"מ לספרדים ולגר"א שלא מועיל כן בבישול עכו"ם, אף בפת ישראל שאפאו עכו"ם יש מקום להחמיר בתנורים דידן שלא מועיל אלא אם ישראל יניחו על האש, וכמ"ש. [ועיין עוד בחלק א' סימן ת"ע שהבאנו שלענין פת עכו"ם לא מיחה החזו"א בהמקילין כהתפ"מ דעל פת עכו"ם לא גורו במחלל שבת, אף דהחזו"א עצמו ס"ל לאיסור בזה, ורק בבישול עכו"ם החמיר מאד במחללי שבת ע"ש]. וראוי לדידהו להקפיד שהישראל דוקא יכניסו לתנור, משא"כ בפת עכו"ם מקילין שהדלקת קיסם מספיק.

(מיהו בשעת הדחק נהגתי להקל, שעיקר שיטת האחרונים דפת ישראל שאפאו עכו"ם ה"ה כבישול עכו"ם וכמבואר בש"ך ואחרונים, והנה לאחרונה נתפרסם כת"י חידושי חתם סופר להלכות פת עכו"ם שחולק עליו ומתיר, וכן הרמ"א מיקל אפילו בבישול עכו"ם בקיסם, ויש לנו עמוד גדול לתלות עליו להקל).

(תשובות והנהגות כרך ב סימן שפ"ו, ע"ש תוספת)

איסור בישולי נכרים

בפרשת דברים כתוב, אוכל בכסף תשבדני ואכלתי ומים בכסף וגו', ובע"ז לו: דרש הש"ס מהנך קראי דבישולי נכרי אסורין באכילה, מה מים שלא נשתנו ע"י האור, אף אוכל שלא נשתנה ע"י האור, ואמנם עיקרו איסור דרבנן הוא, אך מ"מ אסמכוהו אקרא כמבואר שם, והקשה במשך חכמה דהלא איתא בחולין יז. דבשעת מלחמה הותר לישראל לאכול כל מאכלות אסורות ואף קדלי דחזירי, וא"כ איזה איסור יש בבישולי נכרים, ועי"ש שהיסב כוונת הש"ס מדרך פשוטו.

והנראה, דהלא כל ההיתר לא נאמר אלא בשעת מלחמה, ואילו במעשה זה פתח משה בקריאת שלום לסיחון, באופן שאין כאן שום דררא של מלחמה, ואילו הסכים סיחון לכך באמת היה אסור לאכול כל דבר איסור, [ואין לומר דקריאה לשלום זו אל סיחון היתה כדין קריאה לשלום לכל שבעה עממים, שהיה בזה קריאה למס ועבדות, וא"כ שפיר נחשב כמלחמה, שהרי כאן היתה קריאת שלום בעלמא].

והנראה בזה עוד ליישב, בהקדם יסוד מחדש מתוך דברי רבוותא קמאי ובתראי, בגדר איסור יין ושלקות של נכרים, דיסוד האיסור אינו איסור בהחפצא של היין והשלקות, כי יינם ושלקותיהם אינם מאכלות אסורות, אלא יסודו דין הרחקה מן הנכרי ומדיליה, וכך הוא קיומה של הרחקה זו שלא יאכל בישולי נכרים ויין, והארכתי לקמן [פ"ב פכ"ח], ובפרשת כי תצא [פכ"ג פ"ה], ובפרשת האזינו [פ"ב פ"ח].

ויסוד לזה, דהנה הפמ"ג [או"ח סי' שכ"ח בא"א סק"א] הקשה במה דמצינו דחולה שאין בו סכנה מבשלים עבורו ע"י נכרי, וע"כ דמותר לחולה לאכול שלקות נכרים, וקשה דהלא כתב הרמ"א [יו"ד סי' קנ"ה ס"ג] שלא התירו לחולה שאין בו סכנה איסור דרבנן במאכלות אסורות, ותירץ דכיון דאין זה איסור מחמת עצמו רשאי, עכ"ל, ועי"ש, והביאור בזה נראה דאין זה אלא דין הרחקה ולא דין מאכלות אסורות.

[והגרע"א (סי' ה') חקר האם מותר לחולה שאין בו סכנה לאכול פירות הנושרין בשבת, דאף דלא הותר לחולה לאכול מאכלות אסורות של דבריהם, מ"מ איסור מוקצה אינו מאכלות אסורות, וזה לשוננו, כיון דהמאכל בעצמותו היתר אלא דיומא גרים ואם אכלם הוי בכלל חילול שבת, הוי רק כמו שאר מלאכת שבת דדבריהן דשרי לחולה שאין בו סכנה, עכ"ד, וא"כ ה"נ דכוותה איסור שלקות יהא מותר לחושאב"ס, וכן הבאתי לקמן מדברי הפמ"ג [או"ח סי' שכ"א סק"א]].

ומעתה נראה, דיסוד ההיתר הוא רק במה שאיסורו בהחפצא, דכל חפצא האסור נהפך ונעשה להיתר, דיסוד ההיתר שנאמר להם הוא שכל הכבוש להם הוא היתר, שכיבוש מותר כל הכבוש ומוציאו מידי איסור איכילה, [ואף לדעת רש"י הנ"ל כן הוא גדר הפטור]. אך הרי כל ההיתר שייך רק במה שנתפס בשלל הכנענים, וא"כ פשוט ובורר דכל שאין איסורו מחמת ריעותא דהחפצא, אינו מותר, וכפי שיבואר.

[והנה יסוד ההיתר של קדלי דחזירי נלמד בסוגיא בחולין שם מדכתבי בתים מלאים כל טוב, והיינו דשלל נכרים נעשה כל טוב והותר לישראל באכילה, ואמנם ברש"י שם (ד"ה ובתים) מבואר דיסוד ההיתר הוא ממה דכתיב בתים מלאים כל טוב וגו' ואכלת ושבעת, דמשמע דלא יליף כלל ממה דכתיב כל טוב, אלא מדכתבי ואכלת, ברם בטורי אבן ר"ה יג. מבואר דנלמד ממה דכתיב כל טוב, וא"כ ודאי כמו שנתבאר].

ובטורי אבן ר"ה יג. [ד"ה ממחרת] דקדק לשון הכתובים, דמיד כאשר נכנסו ישראל לארץ נתחייבו בחלה, [ועיקר הדין מבואר בכתובות כה. מדכתבי 'בבואכם', לחייבם מיד עם הכנסת לארץ, אף לפני כיבוש וחילוק]. והקשה בטורי אבן למה נתחייבו אז בהפרשת חלה, הלא מפורש בחולין יז. דבי"ד שנה שכבשו וחלקו את א"י הותר להם לאכול כל מאכלות אסורות, וא"כ למה יהיו אסורין לאכול את הטבול לחלה.

ובפרשת שלח [פט"ו פ"ח] תירצתי, עפ"ד שם מדברי רבוותא בעיקר חובת הפרשת תרומות ומעשרות וחלה, דדעת הגר"א שם דמצות חלה חובתה אקרקפתא דגברא להפריש, ולדעת הט"ז [יו"ד סי' א' סק"ז] היינו אף כשאינו רוצה לאכול, וא"כ אף דאיסור טבל ליתא כשנכנסו לארץ כדין קדלי דחזירי, אך מ"מ מצות הפרשה חלה לא בטלה, וא"כ שפיר נצטוו על מצות הפרשת חלה אף בי"ד שנה שכבשו וחלקו.

והנה בטורי אבן ר"ה יג. כתב דבכתובים מבואר שישראל נאסרו לאכול חדש כשנכנסו לארץ, והקשה דהלא הותר להם כל קדלי דחזירי בי"ד שנה שכבשו וחלקו את הארץ, כמבואר בסוגיא דחולין שם, וצ"ע.

ובכתבי הגר"ז מנחות סח. תירץ קושית הטורי אבן, דדינא דקדלי דחזירי

הוא היתר במאכלות אסורות, וחלוק הוא איסור אכילת חדש לפני העומר, דמלבד מה שהוא חפצא של מאכלות אסורות באיסור לאו, הרי יש גם עוד מצוה דעד הביאכם, ואינו איסור עשה לאכול חדש, אלא דין המתנה שלא לאכול חדש עד הקרבת הקרבן, כמבואר בתוס' מנחות ה': [ד"ה האיר], וממילא אין שייך בזה ההיתר של קדלי דחזירי.

הלא לפי"ז נראה בישוב קושית המש"ח [למה נאסר לאכול בישולי נכרים בשעת מלחמה], כי למש"נ דאיסור אכילתם דין הרחקה הוא, א"כ י"ל דלא שייך בזה ההיתר של קדלי דחזירי, וכמש"נ דכל ההיתר הוא משום דנהפכו כל המאכלות להיות כל טוב, והלא אף אחר שאסרו חכמים בישולי נכרי עדיין נחשב כל טוב, ורק דהוא דין על הגברא להתרחק מן הנכרי וממגע יינו ומבישולו.

'פת עכו"ם'

הפת נחשבת למזון בסיסי של האדם נכתוב: 'ולחם לבב אנוש יסעד' והיא בהכרח מן הגורמים להתקרבות בני אדם זה לזה לצורך הגשתה ובשעת אכילתה ואמרו בגמרא: 'גדרו על פיתן ושמןן משום יינן ועל יינן משום בנותיהם ועל בנותיהם משום דבר אחר' ואפילו אין לגוי האופה בנים או בנות.

איסור פת עכו"ם הינו מ"ח דבר עליהן נמנו בית הלל ובית שמאי בעליית חנניה שם גזרו גזרות להרחקה מגויים כדי שלא נלמד ממעשיהם ואסרו חלב עכו"ם, פת עכו"ם, בישולי נכרים, כולם נאסרו כדי לעשות הרחקה בין יהודי לגוי.

את הסכנה הגדולה שראו חז"ל בהתקרבות לגוי ביאר הרמב"ם בהלכות דעות וכתב: 'דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו, נוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים וליישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם'. האדם צריך להכיר את טבעו ולהתגונן מהסכנות המאיימות עליו.

'שמור מרחק' הוא אחד מכללי החיים. זה דבר המובן מאליו אצל כל אדם המזהה סכנה. כל אחד יודע שבעיר מסתובבות חיות טורפות. הוא יודע שאם יתקל בחיה טורפת בתוך היער לא יוכל להינצל ממנה. לכן הוא מקדיים רפואה למכה, הוא נזהר שלא להיכנס אל היער.

כך גם ינהג האדם כשידע שבחוף הים בו הוא רוצה לרחוץ ישנן מערבולות רבות. הוא לא יכנס למים. את ההחלטה לא להיכנס למים הוא יכול עכשיו לקבל בעצמו. אבל את ההתמודדות עם מערבולת הגלים אינה בשליטתו ובכוחותיו.

התמרוך 'שמור מרחק מהרכב שלפניך' מתקבל בהבנה אצל כל אחוז הגה. התעלמות ממנו תחשב כעילה משפטית לחייב נהג שפגע כתוצאה מאי שמירת מרחק ברכב שלפניו גם אם זה עצר מעצירת פתאום ולא הותיר יכולת תגובה לנהג שמאחור. כי עצירת פתע היא דבר שעלול לקרואת בדיוק כמו שמי שנכנס ליער יכול לפגוש שם את הדוב. ואם לא נזהר, לא שמר מרחק, הרי שפגע.

באיסור 'לא ילבש' כותב החינוך: 'משורשי המצווה להרחיק מאומתנו הקדושה דבר ערוה וכל עניין וכל צד שיהיה הכישלון באותו דבר מצוי מתוכו. וכעניין שאמרו ז"ל על דרך משל שאוקינו שונא זימה הוא כלומר שלא הבנתו הרחיקנו מן הזימה שהוא דבר מכוער ביותר וייקח לב האדם ומדיחו מדרך טובה ומחשבה רצויה לדרך רעה. ומחשבה רצויה לדרך רעה ומחשבה של שטות ואין ספק כי אם יהיו מלבושי האנשים והנשים שווים יתערבו אלו עם אלו תמיד ומלאה הארץ זימה'.

'ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם' העין רואה והלב חומד' והכישלון בדבר ערוה מצוי. מצאה תורה לנכון לצוות אותנו 'לא ילבש' כדי שנשמור מרחק מתערבות. היצר הרע מנסה להכשיל אותך אבל בכוחך להתגבר.

'לא ניתנה תורה למלאכי השרת' היא ניתנה לנו כאן בעולם הזה וכל מה שציוותה תורה, בידנו לשמור ולקיים. נותן התורה יודע את נפש ברואיו ולא דורש מהם את שלא יהיה בכוחם לבצע. ואם ח"ו לא שמר מרחק ונכשל הרי 'איהו דאזיק אנפשיה'.

התורה מתחילה את פרשת עריות ב'אני ד' אלוקים'. כותב על זה המשך חכמה: 'זהו מאמר התורה, כי עריות נפשו של אדם מחמדתם... לכן אמר: שלא תדמו כי הוא קשה לקיים ובלתי אפשרי לטבע הגוף לקיים דבר זה, לכן אמר להם: 'אני ד' אלוקים' שאני הוא בוראכם ויודע טבעכם ומוסדות מזג גופכם, כי לא כבד הוא להתאפק בעד התאוה ולתת רסן להחמדה'.

עצם איסור הקריבה לעריות מלמד כי הכישלון בזה אפשרי אך יחד עם זאת הוא בר שמירה וניתן להימנע ממנו כאשר מתרחקים ממנו. על כל אחד לבחון עצמו, ללמוד ולהבין מה מסכן אותו. לפעמים אדם צריך לאסור על עצמו, להרחיק עצמו גם מדברים מותרים. כמו שהזכירו חז"ל: 'לך לך אמרינן לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב'. אתה מזהה חולשה, סכנה, את התקרב. אל תעמיד את עצמך במבחן 'לא לידי ניסיון ולא לידי ביזיון' ח"ו.

שהרי כך לימדה תורה דרך להרחקה וציוותה עלינו בסוף פרשת עריות: 'קדושים תהיו כי קדוש אני ד' אלוקים'. תהיו קדושים, תפרשו גם מהמתור לכן. כי ככל שירבה האדם בקדושה ירחיק עצמו מהכישלון.

נותן התורה ידע את נפש ברואיו ולא דורש מהם את שאין בכוחם לבצע. את מה שאוסרת התורה בידו של אדם לקיים. שאם לא כן, לבטח לא הייתה התורה אוסרת. זאת ועוד, ירדה התורה לעומק חולשתו של האדם והבינה כי לא די באיסור שאסרה ומן הצורך להוסיף סייג. כי לפעמים נמצא אדם בתנאים שבהם כמעט ואינו יכול לעמוד ביצרו.

זה בידנו ובכוחנו, לא דורשים מאתנו דבר שאינו יכולים לעמוד בו. הקב"ה נתן לנו תורת חיים שבאמצעותה נעבור את עולם הזה את הפרודודר המוביל לתכלית לעולם הבא והתורה הזו מותאמת לנו. כמו שכתוב: 'כי המצווה הזאת אשר אנכי מצווך היום לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא. לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמיענו אותה ונעשנה ולא מעבר לים היא לאמר מי יעבור לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמיענו אותה ונעשנה כי קרוב אליך הדבר מאד בפניך ובלבבך לעשותו'.

חשמל

גוי המניח בצק בתוך תנור ומדליקו או שהיה דלוק מקודם, יש מקום לדון בזה כיון שחברת החשמל מופעלת ע"י יהודים, נמצא שמפעילי התנור יהודים המה, ואין הפת פת עכו"ם. שהרי כאשר הגוי לוחץ על מתג התנור גורם לזרימת חשמל, הזרימה הראשונה שלו היא, השניה כח כוחו והשלישית לא שייכת אליו כלל, ונעשית מאליה ע"י אנשי חברת החשמל בחדרה, [כח כוחו וכח שני לא נחשבים מעשה האדם, וראה בזה הריטב"א מכות ח.ו. וביד רמה סנהדרין ע.ז.]. וברש"י בחולין ט"ז.]. ושמעתי אומרים שכך הורה חכם בן ציון אבא שאול זצ"ל והגרשז"א חלק בזה.

סופגניות

מעשה ומפעל סופגניות האשדוד היקש הכשר מבית הדין עם, והתברר כי דרך ענין טיגון הסופגניות נעשה מאליו ע"י חשמל בלי התערבות גוי, ברם, כאשר סופגניות נופלות בתוך סיר הטיגון, 'מטגנת', צריכות לעבור היפוך לצד שני, גם היפוך זה אוטומטי, אכן, יש מהם שלא מתהפכות, והישמעלי אשר עם הופכן לצד שני, אם סופגניות דינם כפת וכשיטת רבינו תם בגלל שהצק בלילה עבה החרשנו, אבל כיון שיש חולקים בזה וכן הלכה, א"כ ישעולי עכו"ם יש כאן, ולדון מדין ביטול עמא הוי חתיכה הראויה להתכבד, ולדון מדין הדלקת האש ע"י היהודי יש לחשוש לאוסרים בזה.

החששות

לחם של גויים יש לחוש בו חוץ מפיתם למשפרי אפיה, לתנור של איסור, לניפוי הקמח מתולעים, [הוגד לו, כי בתילאנד מניחים לחם עומן כל שהוא לצורך חיזוק הציבור עם], ונראה כי מעיקה"ד לא צריך לחוש לתנור של איסור כיון שמקפידים לאפכות בו לחם בלבד, ולענין הניפוי אם מדובר בארצות חמות יש להקפיד מאוד בזה, ארצות קרות דיעבד נחשב הדבר פחות ממיעוט המצוי.

המשך

עיקרי הענין

התורה חטאת [עה כא] שמו"ח זקנו מוהר"ר שמעון כ' ללכת בזה אחר לשון בני אדם כדיני נדרים וכיון שאינו נקרא פת אין לו דיני פת נכרי, ואף בישולי נכרי לית ביה דסו"ס אינו בישול אלא פת ולמעשה, ובענין עוגיות וכדומה שאם נאפו על ידי גוי נאסרים משום פת עכו"ם, כך מבואר ברמ"א יו"ד [קייבו] ועיין בערוך השולחן שכתב שזה דוקא בפת שבלילתו עבה אבל פת שבלילתו רכה אינו נאסר משום פת עכו"ם.

ה] בעשיית. בשו"ע [בס"י תרג] כתוב שאף מי שלא נזהר בכל השנה בפת נכרים, בעשרת ימי תשובה צריך להיזהר, והמקור לדיון זה הוא מדניאל חנניה מישאל ועזריה, מצאנו שהיו נותנים ללבם שלא יתגאלו בפת בג המלך [דניאל א ח], ושם נס נא את עבדיך ימים עשרה ויתנו לנו מן הזרעים וגו'. ובפירוש רס"ג ז"ל כתב שבאותן הימים שביין ראש השנה ליום הכפורים, והם כנגד עשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו שלא יגרום החטא עשרה נסיונות שנסו אבותינו להקב"ה במדבר יעו"ש, ובגמ' עבודה זרה [דף לו] שדניאל גזר על שמנן ועל ידי זה זכו שיהיה מראיהן טוב ולכל הנסים והגדולה אחר כך. ודברי הרס"ג הנ"ל שהיה העשרה ימים בין ראש השנה ליום הכפורים וכו', הם מקור לדברי הירושלמי בפ"ק דשבת הובא בטור שם ס"י תרג.

בגדרי איסור אכילת פת עכו"ם

מקור האיסור

מובא בגמ' שבת י"ג ע"ב "ואלו מן ההלכות שאמרו בעליית בן חזקיה בן גרון כשעלו לבקרו וכו', ושמונה עשר דברים גזרו בו ביום וכו' חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו ופת שלהם וכו', וכן נאמר בגמ' עבודה זרה ל"ה ע"ב "ואלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואין איסורן איסור הנאה חלב שחלבו עובד כוכבים והפת. וכן נפסק בשו"ע חיו"ד סימן קי"ב סעיף א' 'אסרו חכמים לאכול פת של עממיים עובדי כוכבים'. והרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות פי"ז הלכה ט'. ולכאורה משמע דווקא אם הגויים עובדי עבודה זרה אבל ישמעאליים שאינם עובדים עבודה זרה מותר לאכול פת שלהם, וכן כתב לדייק בס' תורות אמת (מהגאון רבי רפאל בירדוגו) סימן קי"ב וראי' לזה מביא מדברי הש"ך (שם) שמצוין מש"כ ביו"ד סימן קכ"ד ס"ק י"ב שישמעאליים אינם אוסרים את היין שלהם משום יין נסך היות ואינם עובדים עבודה זרה וממילא גם פתם מותר.

זכרון (פפר) סימן פ"ג שו"ת מהר"ם שיק או"ח סימן רפ"א. ובשו"ת טוב טעם ודעת ח"ב סימן ט"ז.

אולם כיון שיש פוסקים שמתירים פת מחלל שבת כפי שהובא בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"א סימן מ"ה וכ"כ באגרות משה או"ח ס"א סימן ל"ג ובשו"ת ציץ אליעזר הנ"ל וכן משמע בס' חזון איש יור"ד סימן ס"ב אות ר"מ ובשו"ת יבי"א ח"ה חיו"ד סימן י' יתכן שבזה נאמר ספיקא דרבנן לקולא ויהיה מותר לאכול פת של מחלל שבת, בס' ארחות רבינו ח"ג עמ' ע"ט מביא בשם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שלמעשה מרן החזו"א לא אסר פתם של מחללי שבת, וכן כתב בשו"ת משנה הלכות ח"ב סימן ט"ז. (עי' שו"ת תשובות והנהגות ח"א סימן ת"ע וח"ב סימן שפ"ו) וראוי לציין שעפ"י האר"י ז"ל אין לאכול פת עכו"ם כלל וטוב להחמיר אפילו בספק פת עכו"ם כפי שמובא בס' דרכי תשובה סימן קי"ד ס"ק י"ח, וביותר יש להחמיר בזה בשבת ויו"ט כפי שמובא בכף החיים או"ח סימן קס"ח ס"ק ל"ו כמו"כ מובא בשו"ע או"ח סימן תר"ג ס"א שאף מי שאינו נזהר מפת של עכו"ם בעשרת ימי תשובה צריך להזהר.

טעמי האיסור

והנה מצוינו שני טעמים לאיסור פת עכו"ם, תוס' בשבת (שם) כתב משום איסור חתנות, דהיינו ולחם מהווה את בסיס מזונו של האדם ככתוב "ולחם לבב אנוש יסעד" (תהלים ק"ד), ולכן זה גורם להתקרבות בני אדם זה לזה לצורך השגתו, וחששו חכמים שהאוכל פת גויים יבוא להתחבר אליהם וימשך לבבו להתחתן בהם וכ"כ הט"ז ביו"ד סימן קי"ד ס"ק ב" כי על הפת יחיה האדם ובעי ריחוק טפי לפי שעושה קירוב טפילי. וכן כתב הטור בסימן קי"ב "שכל אלו מושכין לב האדם ואם יתקרב מאחד מאלו יבוא להתחתן בהם". טעם שני כפי שפירש רש"י בשבת (שם) שלא יארגיל אצלו במאכל ובמשתה שמא יאכילנו דבר טמא (עי' תוס' ע"ז ל"ח ע"א). ולפי"ז יש לומר דגם בישמעאליים שאינם עובדי עבודה זרה פתם יהיה אסור דשני טעמים אלו שייך גם בישמעאליים, וכן כתב בס' פרי תאר סימן קי"ב ס"ק ג' שו"ת רב פעלים ח"ד חיו"ד סימן י"ז ובשו"ת זבחי צדק סימן קי"ד ס"ק כ"ה. הפמ"ג ובס' בית לחם יהודה, ולכן אין להקל בפת של מי שאינו עובד עבודה זרה.

פת עכו"ם לחולה

בשו"ת שרגא המאיר ח"ו סימן קנ"ה כתב מי שזקוק מחמת בריאותו לפת מסויימת וכגון חולה סכרת שאסור לו לאכול פת עם סוכר או מלח ופת זה מצוי רק במאפיה של נכרים יש להקל לאכלה אם ידוע שאין בפת זה חששות אחרות של איסור משום שאצלו זה נחשב כאין מצוי לו פת ישראל שיש להקל באופן זה לאכול פת של מאפיה. וההיתר בזה דהואיל ופת זו נאפתה כדי למוכרה ולא לצורך ביתו של הגוי לכן אינו גורם כל כך להתקרבות, וכפי שנפסק בשו"ע (שם) ס"ב "יש מקומות שמקילין בדבר ולוקחים פת מנחתום עובדי כוכבים במקום שאין שם נחתום ישראל מפני שעת הדחק, אבל פת של בעלי בתים אין מי שמורה בה להקל, שעיקר מגזירה משום חתנות ואם יאכל פת בעלי בתים יבוא לסעוד אצלם".

שעת הדחק

חידוש גדול כותב בעל החכמת אדם סימן ס"ה ס"ק י"א דמי שקונה פת עכו"ם במקום הדחק כגון שאין שם רק מאפיה של גויים ולא של ישראל ולאחר זמן השיג פת ישראל שיכול לאכול את פת העכו"ם שקנה. ולכאורה כך משמע בערוך השלחן סימן רי"ב סעיף ט"ו, והאריך בזה בשו"ת בצל החכמה חלק ה' סימן פ"ג. ולכאורה צ"ע אם אפשר להשתמש בפת ישראל למה להשתמש עם ההיתר של שעת הדחק. בשו"ת מהרי"ל סימן קנ"ז ס"ד ובסימן קנ"ח ס"ב שכתב דכשהתירו פת עכו"ם להולך בדרך מותר גם יהיה לו אפשרות ליקח את פת ישראל ולא לקח.

פת מחלל שבת בפרהסיא

ויש לדון בענין מחלל שבת בפרהסיא האם דינו כגון לענין פת עכו"ם, בפתחי תשובה בסימן קי"ב ס"ק א' מביא בשם תפארת למשה שהפת מותרת, מאחר שעיקר טעם האיסור בפת עכו"ם הוא משום חתנות וישראל אעפ"י שחטא ישראל הוא ומותר לשישא בתו, וכ"כ בכף החיים סימן קי"ג ס"א כיון שכל האיסור מדרבנן נראה דבדיעבד אין לאסור (עי' שו"ת ציץ אליעזר ח"ט סימן מ"א), אולם בשו"ת אבני עזר חיו"ד סימן צ"ב אוסר פת של מחלל שבת. וכן כתב בס' פסקי תשובות (פיוטרקובסקי) ח"א סימן פ"ה שו"ת מהר"י אסאד חיו"ד סימן ל"א בקיצור שו"ע סימן ע"ב ס"ב כתב "וכל המחלל שבת בפרהסיא דהרי הוא כעכו"ם לכל דבריו והפת שאופה הוי הוא כפת עכו"ם" וכ"כ בשו"ת אבני

מן הראוי בסיום מאמרינו להביא מש"כ בס' תורת הרב מפוניבז' צ"ל ח"א עמוד של"ח, שהביאו לו כתב יד ממרן החתם סופר זי"ע והיה כתוב שם בזה"ל "ומקובלני ממו"ר החסידי שבכהונה איש מפי איש עד מרע"ה שכל שאינו נזהר מפת עכו"ם סופו נכשל הוא או אחד מזרעו בבת אל נכר רח"ל" ומשמע מזה שכבר מימות מרע"ה עוד קודם גזירת חז"ל היו נזהרים בזה.

הנושאים הבאים

ויקהל - מלאכת טוחן בשבת, ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי וכו' (לה ב).
פקודי- הפסקה.

מכון ירושלים

אוצר מפרשי התורה

אוצר כל הפירושים והביאורים על התורה בעריכה תמציתית וייחודית להשיג בהנויות הספרים

מסד קודש קודש

אשת חיל

מדרשים, נכתר, ראשונים, אחרונים, חסידות